

Hudební výchova jako součást vzdělání budoucích pedagogů mateřských škol

Mgr. Terezie Čertková

Za zásadní období pro formování člověka označil předškolní věk ve své práci „*Informatorium školy mateřské*“ již Jan Amos Komenský.¹ Neopomenul vyzdvihnout pozitivní vliv hudby pro rozvoj jedince, který prezentuje jako nutnou součást rozvoje dítěte od narození po šestý rok věku.² Studie³, zaměřující se na vliv hudby na děti, dokazují, že hudbu děti vnímají již v prenatálním období a její citelný rozvoj tohoto vnímání probíhá právě v době předškolního věku. K prvním kontaktům dítěte s hudbou může docházet díky rodičům, avšak nástupem do mateřské školy se dítě dostává do prostředí, kde začíná získávat a rozvíjet další hudební podněty, které každého jedince mohou formovat a spoluutvářet jeho osobité postoje v dalších letech jejich života.

Za klíčový aspekt správného a kvalitního vedení dětí je považováno vzdělání pedagogů. Učitelé v mateřských školách utváří u dětí jedny z prvních vazeb k hudbě. Mohou vykonávat v kolektivu pestré množství tvůrčích činností realizovaných se záměrem rozvoje jednotlivých složek hudebního vnímání, mohou v dětech probouzet nové hudební inspirace.

Postavení hudební výchovy v přípravě učitelů mateřských škol bylo předmětem výzkumného šetření zaměřeného na hudebně vědomostní a schopnostní vybavenost, na kvalitu hudebních a hudebně didaktických kompetencí a uplatnění získaných poznatků v praxi.

Hlavním vzorkem výzkumného šetření byli pedagogové mateřských škol, kteří z legislativního hlediska měli v předešlých letech absolvovat některou z forem kvalifikační přípravy pro budoucí práci ve vzdělávacích institucích pro předškolní děti.⁴

Výběrový soubor tvořili učitelé 4 432 státních mateřských škol, ze seznamu evidovaného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy byly vyjmuty mateřské školy

¹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Vyd. v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2007, s. 10. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1451-1.

² Tamtéž, s. 29-30.

³ SEDLÁK, František. *Hudební vývoj dítěte: analytická studie*. Praha: Supraphon, 1974. Comenium musicum (Supraphon).

FRANĚK, Marek. *Hudební psychologie*. V Praze: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0965-7.

⁴ Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání předškolní vzdělávání: Předškolní a mimoškolní pedagogika. *MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha, 2018 [cit. 2018-07-07]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy>.

soukromé, církevní a mateřské školy s alternativní formou vzdělávání. Potenciální respondenty jsme oslovili na institucionální úrovni prostřednictvím e-mailových adres jednotlivých škol dostupných na webových stránkách Ministerstva školství, tělovýchovy a mládeže.⁵ Průzkum probíhal na bázi dotazníkového šetření. Otázky dotazníku byly koncipovány do tří oblastí tak, aby na sebe logicky navazovaly. Dotazník vyplnilo 1014 respondentů, kteří v mateřských školách pracují. Jednalo se o 1003 žen a 10 mužů. Jeden z dotazovaných respondentů pohlaví neuvedl. Šetření bylo anonymní.

V první oblasti se okruh otázek soustředil na základní údaje o respondentech, na jejich maximální dosažené vzdělání v oblasti předškolní pedagogiky. Zájmem první části práce bylo též zjistit a komparovat maximální dosažené hudební vzdělání a jeho využitelnost v praxi při práci s dětmi. Jedním z aspektů, které pravděpodobně ovlivnily některá výsledná čísla, je věk respondentů, který se nejčastěji pohyboval v rozmezí 51 – 60 let a to u 44,7 % odpovídajících. S přihlédnutím k tomuto faktoru není překvapením, že nejvíce respondentů má dokončené středoškolské vzdělání s maturitou (56,3 %). Je to dáno podle všeho tím, že v době, kdy tito respondenti studovali obor pro předškolní vzdělávání, nebylo možné studovat obor „Učitelství pro mateřské školy“ na vysokých školách, přestože ve 20. století byly snahy o zavedení vysokoškolské přípravy budoucích pedagogů již zřejmé. Mezníkem se stalo až období 1992/1993 díky Pedagogické fakultě v Praze, kdy fakulta otevřela bakalářský obor tohoto zaměření. Ukončené vysokoškolské vzdělání uvedlo 18,2 % respondentů. Více než 80 % tázaných pedagogů uvedlo, že absolvovali obor, který se zaměřoval právě na předškolní vzdělávání.

Dalším ze záměrů šetření bylo prozkoumat informace, jak probíhalo přijetí ke studiu na střední školu a zda byla jeho součástí talentová zkouška z hudební výchovy. Více než 81 % respondentů uvedlo, že talentové zkoušky z hudební výchovy byly součástí požadavků pro přijetí a tudíž je absolvovali. Zpěv písně byl při ověřování talentu označen u 93,2 % odpovědí. Součástí zkoušky bylo vytleskávání rytmu a ověření intonačních schopností, které byly označeny u více než 80 % responzí. Více než polovina dotazovaných (62,5 %) uvedla, že museli předvést i dovednost hry na hudební nástroj. Nejčastěji se jednalo o hru na klavír. První okruh otázek zakončila data o náplni výuky předmětu hudební výchova na středních pedagogických školách. Pozitivním aspektem jsou výsledky otázek, které se zaměřovaly na náplň výuky. U 47 % odpovědí se jednalo o názor, že výuka byla rovnoměrně rozvržená. Přesto více než 30 % odpovědí získalo praktické vyučování a metodika. Stejně tak hra na

⁵ *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha, 2018 [cit. 2018-09-05]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/adresare-skolskych-instituci>

hudební nástroj, která byla označena u 32,2 % responzí. Podle respondentů sestává náplň předmětu hudební výchova z širokého spektra dovedností a činností, ve kterých musí studenti obstát. Možná i proto si ji jako profilový předmět k maturitní zkoušce zvolilo pouze necelých 30 % dotazovaných. Pro ty, kteří si ji však vybrali, byl zásadní kladný vztah k hudbě, který rozvíjeli již od dětství. Což naznačuje i zde hledisko důležitosti kvalitního a správného vedení při hudebním rozvoji dětí.

Druhá oblast je koncepčně rozvržená na dvě části, z nichž jedna reaguje otázkami na získané informace z oblasti první. K tomu sděluje též internější informace o hudebním vzdělání respondentů mimo studium předškolního vzdělávání pro střední školy. Záměrem bylo získat co nejkonkrétnější přehled o hudebním vzdělání pedagogů, kteří působí v mateřských školách, o využití získaných poznatků a dovedností z jejich studií v praxi. Při průzkumu, zda je získané vzdělání z dob studií považováno za vyhovující pro práci v mateřské škole či ne a zda je reálně využíváno, bylo odhaleno několik postřehů. Pro 79,9 % respondentů jsou získané vědomosti a dovednosti v praxi užitečné. Při práci s dětmi v mateřské škole pedagogové uplatní nejvíce zpěv (89,6 %) a hru na klavír (80,1 %). Didaktiku hudebních činností pak používá při práci více než polovina respondentů (55,5 %). Avšak právě didaktika, která je k práci s dětmi velmi potřebná a u více než poloviny respondentů praktikována, byla u více než 55 % respondentů označena jako nedostačující při výuce na střední škole. Téměř 25 % odpovídajících uvedlo, že pro ně nebyl dostatečný ani předmět Hra na hudební nástroj. Naopak teoretické znalosti považovalo za nedostatečné pouze 10 % respondentů. Při daných výsledcích je možné zamyslet se nad rozvržením náplně výuky budoucích pedagogů, která by měla studenty především efektivně připravit pro následnou pedagogickou praxi v mateřských školách.

Hudební vzdělání, kterým většina respondentů disponuje, nebylo vždy součástí povinného všeobecného vzdělávání, často bylo získáno studiem hudebního oboru na specializovaných typech škol, např. ZUŠ.⁶ U respondentů, kteří odpověděli na otázku, jaké mají hudební vzdělání, bylo zjištěno, že téměř polovina dotazujících opravdu disponuje hudebním vzděláním z jiných hudebních institucí. Vzhledem k možnosti více odpovědí byla nejčastěji označena odpověď: „pedagogická škola“ a to u 78,5 % responzí. Zároveň necelých 45 % respondentů uvedlo, že navštěvovalo ZUŠ. Pouze 3,8 % odpovědí bylo označeno u odpovědi, že dotazující nemají hudební vzdělání. Při upřesnění, na jaký hudební nástroj respondenti umí hrát, bylo možné vybrat více nástrojů. Otázka nabízela především ty nástroje,

⁶ Jedná se o typ umělecké školy, která v České republice nabízí vzdělání ve výtvarném, hudebním, tančném a literárně-dramatickém oboru.

kteří se nejvíce praktikují při výuce budoucích učitelů⁷, stejně jako při samotné praxi s dětmi v mateřské škole. Z výsledků bylo zřejmé, že se nejvíce pedagogů učilo hrát na klavír (89 %), zobcovou flétnu (60,4 %) a na kytaru (32,1 %). Jedná se o hudební nástroje, které se i dnes těší velké oblibě. Navíc se s nimi na pedagogických školách studenti stále setkávají.

Poslední okruh zkoumání shrnuje stěžejní informace o hudební výchově v kontextu pracovních činností s dětmi, s náplní hudebních aktivit v mateřské škole. Stejně jako možnosti dalšího osobnostního rozvoje v hudební oblasti. Respondenti odpovídali na otázky, které reflektují vztah dítěte a hudby. Co je podle nich hlavním přínosem setkávání se s hudbou. Zda a jak často věnují těmto činnostem prostor v rámci procesu vzdělávání, jaké mají možnosti dalšího hudebního rozvoje, který lze následně aplikovat v praxi. Nevyjímaje získání přehledu o podpoře ze strany vedení, o možnostech kvalitního hudebního vybavení pro danou disciplínu.

Většina respondentů se shodovala, že cílem hudební výchovy v mateřské škole je rozvíjet kladné emoce u dětí. Hudba podle nich pomáhá rozvíjet estetické cítění, dává dětem radost ze života. Děti se díky hudbě učí rozvíjet rytmus, ve spojení s pohybovými aktivitami pomáhá při koordinaci celého těla. Za velmi pozitivní jev považují aspekt pozitivního působení na rozvoj řeči. 77,2 % respondentů považuje hudební výchovu v praxi za důležitou činnost. Více než 74 % odpovídajících pedagogů je přesvědčeno, že jsou hudební činnosti pro děti zábavné. Dalších 22, 2 % odpovědí byla označena u odpovědi, podle níž děti tuto činnost považují za jednu z nejzajímavějších. Pravidelně, tedy každý den, s dětmi zpívá téměř 85 % pedagogů. Velmi podobný počet pedagogů děti při zpěvu doprovází hrou na klavír (80,1 %) či na jiný hudební nástroj (28,0 %). V případě, že má píseň nevyhovující tóninu, nemají pedagogové z 53,9 % problém s transpozicí. Pouze 6,3 % pedagogů neřeší, v jaké tónině s dětmi zpívají, tedy, zda má daná melodie vhodnou tóninu z pohledu hlasové výchovy.

V mateřských školách převládají hudebně pohybové (90,8 %) a pěvecké (70,5 %) činnosti. Instrumentální činnosti bývají praktikovány výrazně méně (27,5 %). Při instrumentálních činnostech nabízí učitelé dětem nejčastěji Orffovy nástroje (98,1 %), které patří mezi nejlépe ovladatelné i u nejmladších dětí v mateřských školách. Oblíbenými nástroji jsou také bubny (23,2 %).

K hlavnímu vybavení hudebních nástrojů v mateřské škole patří především Orffovy nástroje a to u 96,8 % oslovených respondentů. Hned poté piano, které je součástí mateřských škol u 87,7 % respondentů. Zobcová flétna je součástí vybavení u 73,4 % respondentů. Velmi

⁷V nabídce byly nástroje: klavír, kytara, zobcová flétna, keyboard, housle a možnost „jiná“, kde respondenti mohli uvést jiný nástroj, který nebyl v nabídce odpovědí.

častým vybavením MŠ je keyboard (51,8 %) který disponuje možností přenosu na různá hudební představení mimo prostory mateřské školy. Většina respondentů (68,5 %) s dětmi navštěvuje hudební představení podle toho, jaká je nabídka. Pokud se takové představení koná, často se jedná o představení konané v rámci prostoru mateřských škol (84,7 %). O další hudební vzdělávání má zájem 75,7 % respondentů. Respondenti měli možnost upřesnit, o jaké semináře či vzdělávání se jedná. Většina odpovědí se shodovala v uvedení lektorky Evy Jenčkové, která pořádá kurzy napříč celou Českou republikou.⁸ Podpora v dalším vzdělávání je ze strany vedení kladná u více než 87 % dotazovaných pedagogů.

Je více než zřejmé, že provozování hudební výchovy v prostředí mateřských škol dosahuje standardní představy o kvalitě. Pedagogové prošli náročnou přípravou z hlediska hudebních procesů, které jsou důležité pro práci v mateřské škole. Uvědomují si, že je nutné se stále vzdělávat a získávat nové poznatky, které mohou při práci s dětmi využít. Výzkum přináší také zajímavé informace o náplni výuky budoucích pedagogů.

V zájmu společnosti je vychovávat děti v předškolním věku v institucích s kvalitní personální základnou a zejména ve výchovách s dostatečným kvalifikačním standardem. K naplnění tohoto cíle je nezbytné přistupovat důsledně a efektivně také ke vzdělání budoucích vychovatelů a pedagogů. Z výsledků naší sondy je snad dostatečně zřejmé, že situaci lze hodnotit s přiměřeným optimismem, neboť pedagogická veřejnost zkoumaného segmentu disponuje v převážné většině dostatečnou odborností a vyjadřuje ochotu k dalšímu vzdělávání.

Literatura

HELFERT, Vladimír. *Základy hudební výchovy na nehupebních školách: (otázka hudebnosti - nutnost školské hudební výchovy)*. V Praze: Státní nakladatelství, 1930. Hudební knihovna, sv. 2.

KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. Vyd. v nakl. Academia 2. Praha: Academia, 2007. Europa (Academia). ISBN 978-80-200-1451-1.

⁸ Eva Jenčková je hudební pedagožka a muzikoložka zabývající se vědeckou činností a pedagogickým působením u dětí se zaměřením na hudební výchovu. Významně se angažuje v oblasti dalšího vzdělávání učitelů hudební výchovy. Pro pedagogy pořádá pravidelně semináře, kurzy, k nimž vydává metodické materiály.

MACEK, Petr, Petr KALINA a Simona KOSTRHUNOVÁ. *Český hudební slovník osob a institucí 2012*. Praha: Koniasch Latin Press, 2012. Musicologica.cz. ISBN 978-80-87773-01-7.

Internetové zdroje

Adresáře školských institucí. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha, 2018 [cit. 2018-09-05]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/adresare-skolskych-instituci>

Rámcový vzdělávací program pro obor vzdělání předškolní vzdělávání: Předškolní a mimoškolní pedagogika. *MŠMT: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. Praha, 2018 [cit. 2018-07-07]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/stredni-vzdelavani/ramcove-vzdelavaci-programy>.

SYSLOVÁ, Zora. *Profesionalita učitele mateřské školy* [online]. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, 2013, 1. 12. 2013, s. 18 [cit. 2018-09-05]. Dostupné z: <https://educoland.muni.cz/materska-skola/novinky-z-oboru/profesionalita-ucitele-materske-skoly/>